

13. ŽELEZNIČNÍ REFORMA

13.1. „PROBLÉM“ ŽELEZNICE

Železniční problémy

- Železnice je ztrátová → je dotována z veřejných zdrojů
- Železnice je monopolní → absentuje konkurence
- Železnice je státní → absentuje soukromý sektor

Jak moc je ztrátová?

Rok 2009:

Tržby osobní .....6,5 mld Kč

Tržby nákladní.....11,5 mld Kč

Výdaje na železnici.....cca 65 mld Kč

DOTACE.....cca 48 mld Kč

Proč jí musím dotovat?

.....protože jsme v Evropě!

Evropská dopravní strategie: „...*je potřeba revitalizovat železnici v Evropě!*“ → masivní veřejné dotace do infrastruktury a na úhradu ztrát osobní dopravy

Americká dopravní strategie: „...*nic dotovat nebudeme*“ → klinická smrt osobní železniční dopravy již někdy na přelomu 50.-tých a 60.-tých let

Proč je železnice ztrátová?

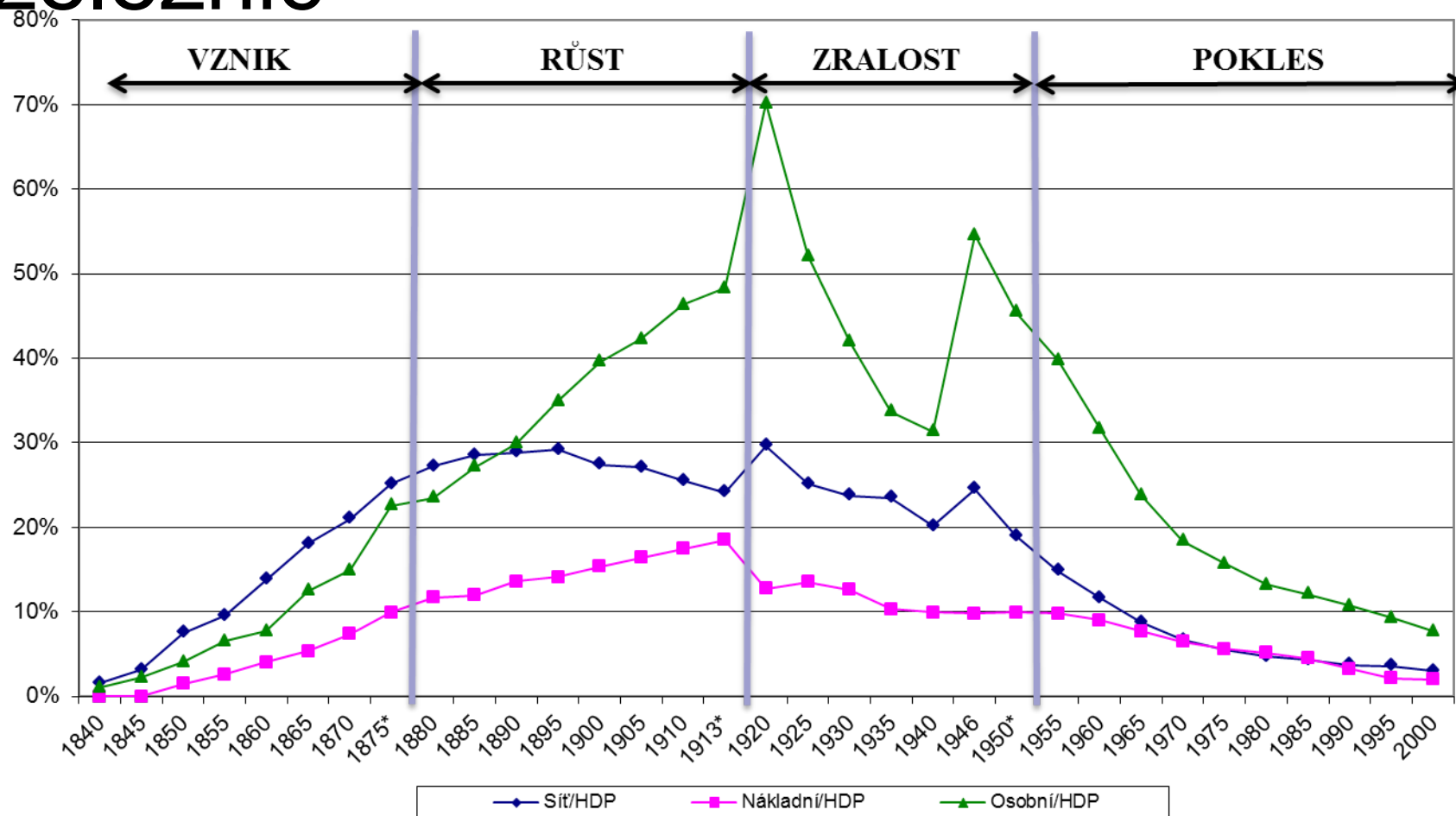
- **Drahá infrastruktura**.... 1 km nové železniční tratě stojí v Evropě okolo 6 – 10 miliónů EUR
- **Vysoký podíl fixních nákladů** ... přes 50%
- **Podíl tržeb k nákladům**: 0,57 (UK 1998); 0,43 (Německo 1998); 0,41 (Švédsko 1998); 0,62 (France 1998); 0,37 (ČR 2004)

Historie

Železniční doprava se rozvíjela v 19. století, kdy představovala mimořádně ziskové odvětví. Ve 20. století však následoval postupný úpadek, způsobený především **rozvojem dopravy silniční**, která byla levnější a flexibilnější.

Železnice začala být ztrátová především v důsledku **poklesu poptávky a vysokých fixních nákladů**. Současně se však v průběhu historie vyvinul **úzký vztah mezi státní administrativou a železnicí**, který byl následně využíván k získávání státních dotací pro nejrůznější aspekty železničního provozu.

Strukturální pokles evropských železnic

Zdroj dat: Mitchell (2005): International Historical Statistics

Příčiny poklesu

Exogenní:

- strukturální posun od zemědělství a průmyslu ke službám
- politiky a investice, které preferovaly silniční dopravu na úkor železniční
- transformace průmyslové výroby od velkých skladových zásob k systému just-in-time

Endogenní:

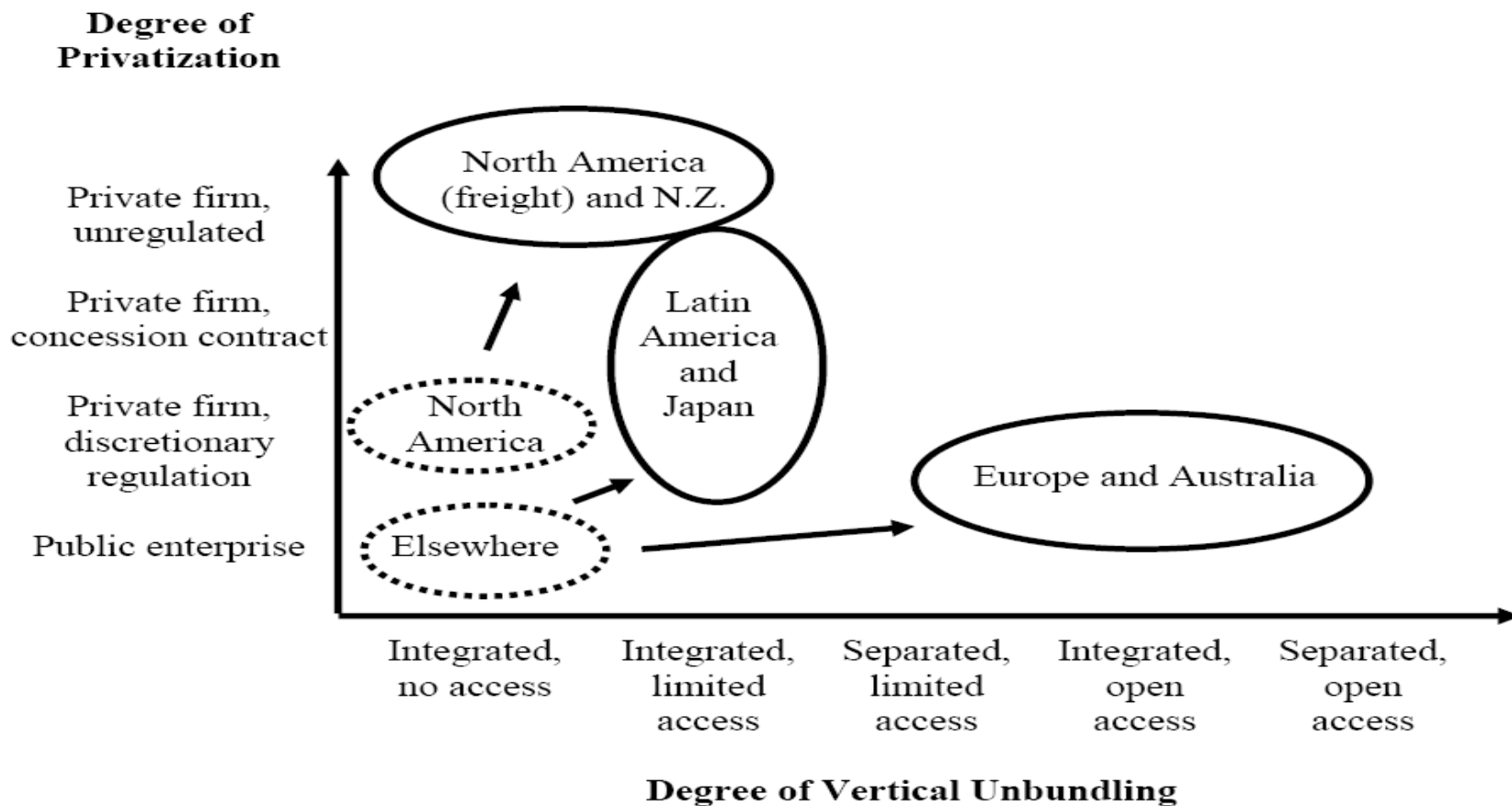
- absence konkurence
- státní vlastnictví
- nedostatek flexibility
- malá pozornost věnovaná potřebám zákazníků
- nízká spolehlivost

Co s železnicí může dělat hospodářská politika?

- 1) Nic (nedotovat) → krach osobní dopravy v USA, fungující železnice Rusko, Čína
- 2) Deregulace tarifů → rozvoj nákladní dopravy v USA
- 3) Geografická separace → rozdělení železničních podniků na menší celky (Latinská Amerika, Japonsko)
- 4) Privatizace (Latinská Amerika, Velká Británie)
- 5) Evropská cesta → vstup konkurence + vertikální separace

Rozdělení x privatizace

(zdroj grafu: Ibanez 2004)

13.2. ÚČINNOST KONKURENCE NA ŽELEZNICI

Může obnovení konkurence zvrátit pokles železnice?

EVROPSKÁ ŽELEZNIČNÍ REFORMA 1991 – 2014:

- **Motivace:** environmentální přednosti železnice oproti silniční a letecké dopravě.
- **Cíl:** zvýšení modálního podílu železnice na dopravním trhu.
- **Nástroje:** umožnění vstupu konkurence do poskytování železničních služeb
- **Opatření:** Směrnice 91/440 (1991) a první (2001), druhý (2004), třetí (2007) a čtvrtý (2014) legislativní balíček.

Implementace evropské železniční reformy

Nákladní doprava

- *1991-2006*: postupná liberalizace trhu, nejdříve pro mezinárodní a kombinovanou dopravu
- Od roku *2007* zcela volný vstup na infrastrukturu ve všech členských zemích EU

Osobní doprava

- Trh liberalizován výrazně pomaleji (dotované služby, politická citlivost)
- V některých zemích (Francie, Španělsko) rozvoj konkurence záměrně blokován
- Umožněna konkurence na trhu i konkurence o trh

Typy konkurence

Konkurence na trhu (*open access*)

- Trh je otevřený a konkurence probíhá formou volného vstupu na železniční síť.
- Železniční služby poskytují operátoři na své komerční riziko a provoz není dotován z veřejných zdrojů.

Konkurence o trh (*competitive tendering*)

- Trh je uzavřený a konkurence probíhá ve formě soutěže jednotlivých uchazečů o právo výhradního provozování soutěžené služby.
- Soutěž organizuje zadávací autorita (ministerstvo, kraj) a právo provozovat službu na vybrané trati nebo síti je přiděleno operátorovi s nejlepší nabídkou.

Účinnost konkurence

Dvě výzkumné otázky:

1. Zvyšuje konkurence efektivnost železnice?
2. Zvyšuje konkurence výkonnost železnice?

Efektivnost

Jaký vliv bude mít vstup konkurence na efektivnost?

Hypotéza 1: Vstup konkurence do dříve monopolního odvětví zvýší produkční, dynamickou i alokační efektivnost.

Hypotéza 2: Pokud je železnice přirozeně monopolním (síťovým) odvětvím s významnými úsporami z rozsahu a hustoty, potom vstup konkurence nezvýší efektivitu odvětví.

Výkonnost

Jaký vliv měla dřívější monopolizace na výkonnost odvětví?

Hypotéza 1: Absence konkurence způsobila strnulost odvětví, pokles inovací, nevyužívání tržních příležitostí a pokles výstupu.
Vstup konkurence zvýší výstup.

Hypotéza 2: Absence konkurence společně s regulací cen a státními intervencemi způsobila udržování příliš vysokého výstupu (udržování ztrátových služeb) pomocí křížového financování ztrátových aktivit ziskovými.
Vstup konkurence nezvýší výstup.

Pracovní hypotézy

1. Konkurence na trhu (nákladní) zvyšuje efektivitu.
2. Konkurence o trh (osobní) zvyšuje efektivitu.
3. Konkurence na trhu (nákladní) zvyšuje výkonnost.
4. Konkurence o trh (osobní) zvyšuje výkonnost.

Data

- **Konkurence:** zavedení konkurence na trhu v nákladní a konkurence o trh v osobní dopravě
- **Efektivnost:** DEA skóre efektivity nebo změny produkční/nákladové funkce na základě dat UIC (International Railway Union)
- **Výkonnost:** Modální podíly železnice na dopravním trhu (Eurostat)
- **Kontrolní proměnné:** HDP na hlavu, hustota dopravy, populační hustota, vertikální a horizontální struktura odvětví, infrastruktura a další.....
- **Období:** 1980 – 2011
- **Vzorek:** Země EU – 27 (17 WEST + 10 EAST)

Konkurence a efektivnost

STUDIE	OBDOBÍ	ZEMĚ	METODA	KONKURENCE	
				NA TRHU (ND) (OD)	O TRH
Driessen (2006)	1990-2001	13 WEST	DEA	+	-
Wetzel (2008)	1994-2005	15 WEST 7 EAST	SFA	-	+
Asmild et al (2009)	1995-2001	17 WEST 6 EAST	DEA	+	+
Friebel et al (2010)	1980-2003	12 WEST	SFA	+	+
Cantos et al (2010)	1985-2004	16 WEST	DEA	+	+
Cantos et al (2012)	2001-2008	16 WEST 7 EAST	DEA	+	+

Konkurence a výkonnost

STUDIE	OBDOBÍ	ZEMĚ	METODA	EFEKTY KONKURENCE	
				NA TRHU (ND) (OD)	O TRH
Laabsch – Sanner (2012)	1994-2009	9 WEST	PANEL FE	0	+
Van de Velde et al (2012)	1995-2011	17 WEST 9 EAST	PANEL FE	0	-
Tomeš (2014)	1995-2011	17 WEST 10 EAST	PANEL FE	0	-

	NÁKLADNÍ (modal; %)	OSOBNÍ (modal; %)
CONST	48,3***	17,8***
KONKURENCE NA TRHU	-1,04	
KONKURENCE O TRH		-0,97**
ln HDP pc	-10,6***	-9,4
EAST*TREND	-0,97***	0,10
WEST*TREND	0,21	0,14***
VERTICAL	-0,95	-1,20***
HORIZONTAL	1,45	1,06***
INFRASTRUCTURE	0,10	
EMPLOYMENT RATE		0,34**
R ² (between)	0,56	0,14
Počet pozorování	439	417
Počet zemí	27	27

Zdroj: Tomeš (2014)

Pracovní hypotézy

1. Konkurence na trhu (nákladní) zvyšuje efektivitu. ✓
2. Konkurence o trh (osobní) zvyšuje efektivitu. ✓
3. Konkurence na trhu (nákladní) zvyšuje výkonnost. ✗
4. Konkurence o trh (osobní) zvyšuje výkonnost. ✗

Efektivnost

- Konkurence na trhu i konkurence o trh zvyšují produkční efektivitu železnice → provozování železničních služeb nevykazuje znaky přirozeného monopolu
- Potenciální problém s daty → zachycení outsourcovaných aktivit a aktivit nových operátorů (statistiky UIC)

Výkonnost - nákladní

Dva základní segmenty nákladní přepravy:

- ucelené vlaky
- vagónové zásilky

Konkurence vede k rozvoji přepravy ucelených vlaků (ziskových) a k omezování přepravy vagónových zásilek (ztrátových).

Výkonnost - osobní

Zavedení konkurence o trh oproti dřívějšímu přímému zadání (monopolu) vede k poklesu výstupu. Proč?

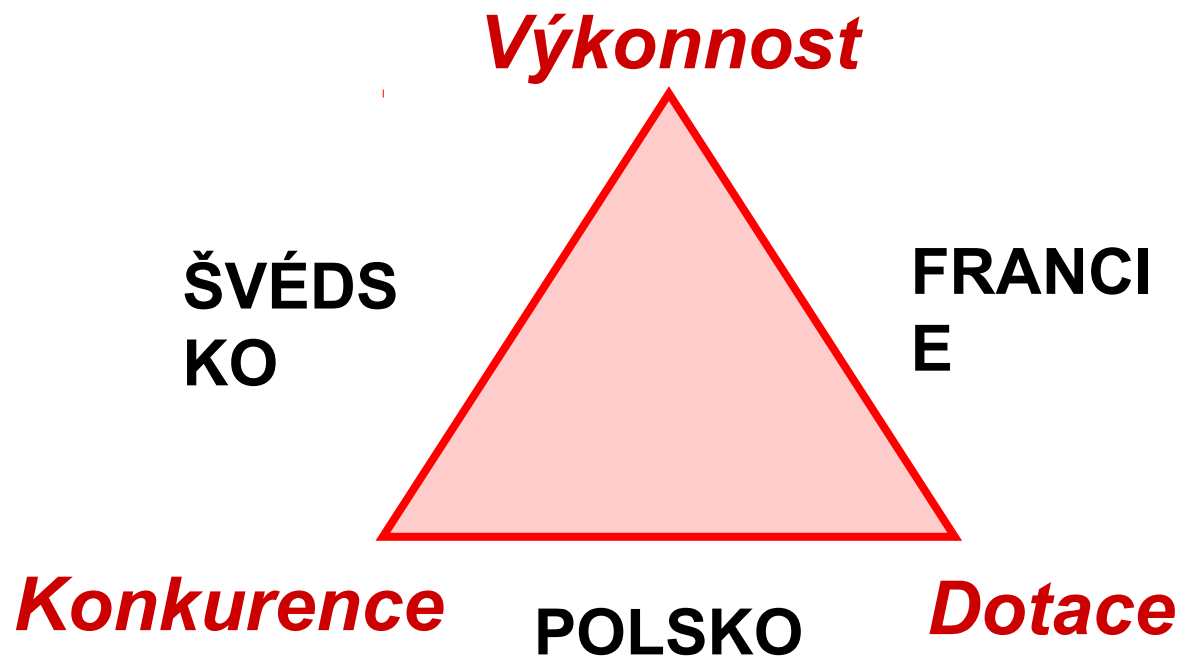
Možné důvody:

- Zadávací authority (ministerstvo, kraje) tlačí pomocí konkurence na růst kvality na úkor kvantity.
- Konkurence o trh je způsobem, jak omezovat veřejné dotace do železnice.
- Konkurence o trh limituje možnosti křížového financování a k omezování nejvíce ztrátových služeb.

Efektivnost, výkonnost a dotace

- Provozování železniční dopravy v EU je kriticky závislé na veřejných dotacích (osobní doprava, infrastruktura).
- V dřívějším systému bylo snahou monopolní železnice zvyšovat výstup za účelem extrakce veřejných dotací.
- Vstup konkurence tak vede k růstu efektivnosti a kvality poskytovaných služeb.
- Výkonnost však neroste, díky omezování křížových dotací a zastavování provozování nejvíce ztrátových služeb.

Hospodářská politika

Shrnutí

- Konkurence na trhu i o trh zvyšuje efektivnost železniční dopravy.
- Konkurence na trhu nemá vliv na výkonnost nákladní železniční dopravy.
- Konkurence o trh snižuje výkonnost osobní železniční dopravy.

13.3. VERTIKÁLNÍ SEPARACI NEBO INTEGRACI PRO ŽELEZNICI?

Hlavní otázka

Je pro železnici vhodnější model integrace infrastruktury a služeb v rámci jednoho subjektu nebo je vhodnější separovaný model institucionálně odděleného správce infrastruktury a provozovatele služeb?

Historie

- Železnice historicky vznikaly a byly provozovány jako vertikálně integrované monopoly.
- Evropská reforma → umožnění vstupu konkurence do poskytování železničních služeb
- **Otázka:** Je pro efektivní vstup konkurence nutná vertikální separace odvětví?

Implementace

	Vertikální separace	Vertikální integrace
Evropa	Británie Nizozemí Francie Švédsko Dánsko Norsko Finsko Španělsko Portugalsko Řecko Česká Rep. Slovensko Maďarsko Rumunsko Bulharsko	Německo Rakousko Itálie Švýcarsko Belgie Irsko Lucembursko Litva Lotyšsko Estonsko Polsko Slovinsko
Svět	Rusko Austrálie (Victoria, South)	USA Kanada Latinská Amerika Japonsko Čína Austrálie (ostatní státy) N. Zéland

Vertikální separace odvětví

Výhody

- Rovný a nediskriminační vstup na infrastrukturu
- Nákladová transparentnost, snižování křížových dotací
- Specializace v infrastruktuře a operacích

Nevýhody

- Růst transakčních nákladů
- Snižování operativnosti řízení
- Nižší koordinace investic do infrastruktury a provozu

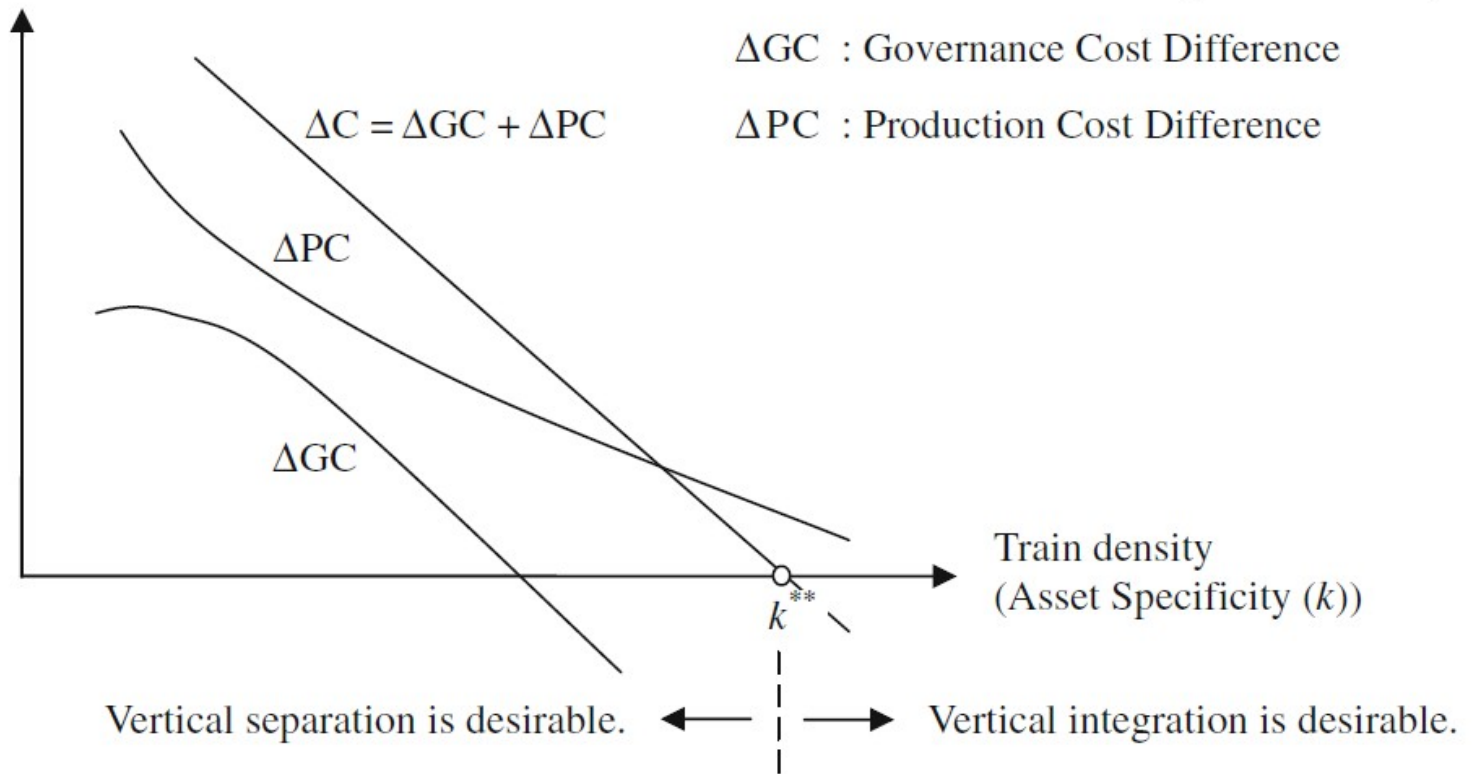
Teorie transakčních nákladů (1)

Cost Difference ($\Delta C = C_{\text{Integration}} - C_{\text{separation}}$)

ΔC : Total Cost Difference ($= \Delta GC + \Delta PC$)

ΔGC : Governance Cost Difference

ΔPC : Production Cost Difference

Zdroj: O. Williamson (1975)

Teorie transakčních nákladů (2)

- Optimální struktura odvětví (vertikální integrace x separace) je funkcí specifčnosti aktiv
- Vyšší specifčnost aktiv → preferována je vertikální **integrace**
- Nižší specifčnost aktiv → preferována je vertikální **separace**

Jak velká je specifická aktiv na železnici?

- Železnice je charakteristická vysokým podílem fixních aktiv s dlouhou životností a minimálním alternativním využitím.
- Vhodnost vertikální separace podle odvětví: 1.Telekomunikace 2.Plyn 3.Elektřina 4.Voda 5.Železnice (*Newberry, 2004*).
- Na železnici existuje vysoká závislost mezi investicemi a údržbou infrastruktury a kolejových vozidel (*Pittman, 2003, 2005*).

ZÁVĚR: Železnice je charakteristická vysokou specifickostí aktiv
→ dle teorie transakčních nákladů by pro železnici měla být
vhodnější vertikální integrace.

Výsledky empirických studií

- Vliv vertikální separace na efektivnost (?)
- Vliv vertikální separace na výkonnost (?)
- Vliv vertikální separace na dotace (?)

Vliv vertikální separace na efektivnost

STUDIE	OBDOBÍ	ZEMĚ	METODA	EFEKT
Cantos (2001)	1973-1990	12	COST	~
Driessen (2006)	1990-2001	13	DEA	+
Wetzel (2008)	1994-2005	22	SFA	0
Growitsch (2009)	2000-2004	27	DEA	-
Asmild (2009)	1995-2001	23	DEA	0
Friebel (2010)	1980-2003	12	SFA	+
Cantos (2010)	1985-2004	16	DEA	+
Cantos (2012)	2001-2008	23	DEA	0
Mizutani (2012)	1994-2007	22	COST	~
Velde (2012)	1994-2010	25	COST	~

Vliv vertikální separace na výkonnost

STUDIE	OBDOBÍ	ZEMĚ	METODA	EFEKT	
				nákladní	osobní
Drew (2011)	1998-2008	25	Analýza popisných statistik	0	0
Laabsch (2012)	1994-2009	9	PANEL fixní efekty	0	-
Velde (2012)	1995-2011	26	PANEL fixní efekty	0	-
Tomeš (2014)	1995-2011	27	PANEL fixní efekty	0	-

Vliv vertikální separace na dotace

- Dotace do železnice rostou překvapivě více za pravicových vlád než levicových vlád¹.
- Zdůvodnění: Pravicové vlády jsou ochotnější k provádění reforem (vertikální separace). Aby zabezpečily úspěch reforem, zvyšují veřejné dotace do odvětví.

Zdroj: Crössmann – Mause (2014)

¹ 25 evropských zemí 1998-2008

Hospodářsko-politické implikace

- Na jaře 2014 Evropský Parlament zamítnul návrhy Evropské Komise v rámci 4. železničního balíčku, které obsahovaly návrhy pro povinnou vertikální separaci pro všechny členské země EU.
- Významným argumentem v diskusi byly výsledky uváděných ekonometrických studií.
- Pod vlivem těchto událostí se Francie (vertikálně separována od r. 1997) vrací s účinností od roku 2015 zpět k vertikálně integrovanému modelu železnice.

Shrnutí

Na základě teorie transakčních nákladů a výsledků empirických studií je pro železnici vhodnější model vertikální **INTEGRACE**.

13.4. ČESKÉ DRÁHY a SPRÁVA ŽELEZNIČNÍ DOPRAVNÍ CESTY

Výkony Českých drah

OD .... Index výkonů osobní dopravy ČD

ND .... Index výkonů nákladní dopravy ČD

Jak se mi pokles výkonů promítne do hospodaření?

Pokles výkonů → pokles reálných tržeb.

Jsem schopen zvyšovat tarify → těžko, vysoká cenová elasticita poptávky, obzvláště v osobní dopravě.

Jsem schopen dostatečně srazit náklady? → obtížně, pokud je velká část z nich fixní

Další problém: pokles výkonů mi nabourává úspory z rozsahu a z hustoty

Ztráty Českých drah

Ježíšek naděluje Českým Drahám

- 1) Copak se stalo v roce 2003?
- 2) Copak se stalo v roce 2008?
- 3) Copak se stane v roce 2015?

Transformace české železnice

Významnou změnou pro českou železnici byl počátek roku 2003, kdy zanikla bývalá integrovaná státní organizace České Dráhy, s.o. a vznikly dvě nástupnické organizace:

- 1) Manažer infrastruktury Správa železniční dopravní cesty, státní organizace (**SŽDC**, s.o.), na kterou byla převedena železniční dopravní cesta
- 2) **České Dráhy**, a. s., na kterou byl převeden vozový park a většina zaměstnanců.

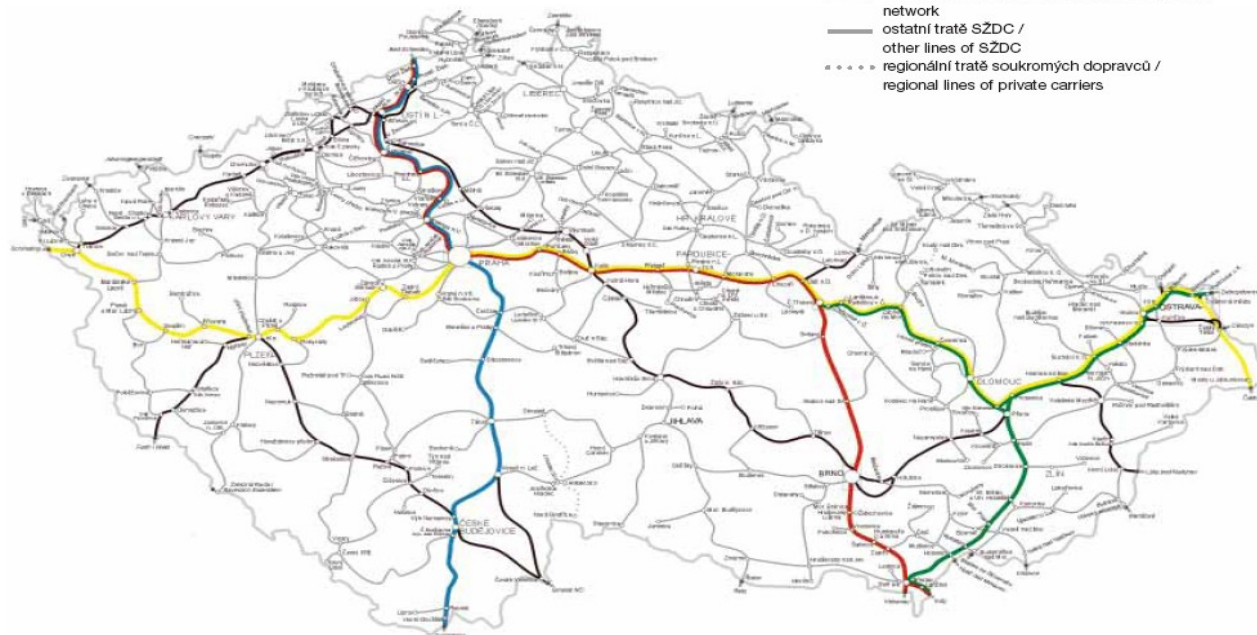
SŽDC, s.o.

Správa železniční dopravní cesty, s.o. (SŽDC) je státní organizací, která spravuje železniční dopravní cestu, zajišťuje její údržbu, modernizaci a organizuje provoz na ní.

V oblasti modernizace jsou hlavními investičními akcemi modernizace tranzitních železničních koridorů včetně hlavních železničních uzlů v jejich trase.

Mezi další funkce SŽDC patří přidělování kapacity dopravní cesty a vypořádání pohledávek po zaniklé organizaci České Dráhy s.o.

Koridory

(údaje v tis. Kč)

Stav k 31.12.2008	Dosud provedená výstavba	Zbývající odhadované náklady	Celkové odhadované náklady
I. koridor	40 759 568	0	40 759 568
II. koridor	39 016 291	0	39 016 291
III. koridor	14 896 362	60 734 499	75 630 861
IV. koridor	9 632 279	32 293 105	41 925 384
Celkem	104 304 500	93 027 604	197 332 104

Zdroj: VZ SŽDC

Přestavba ŽU Brno

Celkové náklady: 24,5 mld. CZK.

Plátcí: SFDI, město Brno, JMK, EU, soukromý kapitál

Praha-Beroun:

Chystá se stavba jednoho z největších tunelů na světě: tentokrát nikoli v Alpách, ani pod mořskými úžinami, ba ani v Japonsku, ale v kopcích u Berouna.

Vlaky směřující z Prahy na západ se zanoří pod zem kousek za smíchovským nádražím a na zemský povrch vyjedou až po téměř 25 kilometrech přímo před nádražím v Berouně.

Tunel, se zařadí na 6. místo nejdelších tunelů na světě. Náklady na výstavbu vyčíslil projektant – Metroprojekt – na 30 miliard korun.